

سکه‌ی نقره مربوط به زمان مهرداد اول یکی از پادشاهان معروف اشکانی

«**تیرداد**، برادر و جانشین اشک، در تثبیت حکومت اشکانی نقش زیادی داشت. «**مهرداد**، قلمرو اشکانیان را در شرق و غرب وسعت داد. مورخان مسلمان، حکومت اشکانیان را **ملوک الطوائف** نامیده‌اند؛ زیرا در طول حکومت آنان، پادشاهان مناطقی همچون ارمنستان، آذربایجان و پارس از استقلال داخلی برخوردار بودند و فقط هنگام جنگ به کمک شاه اشکانی می‌آمدند.

ایران و روم

«**هنگامی که اشکانیان مشغول بیرون راندن یونانیان بودند، حکومت قدرتمند روم در اروپا حکومت می‌کرد و هر روز بر اقتدار آن افزوده می‌شد. رومی‌ها علاوه بر فتح یونان و مصر، در آسیای صغیر نیز پیشروی کردند و بقایای دولت سلوکی را از میان برداشتند. بدین ترتیب، با اشکانیان همسایه شدند. دیری نپایید که میان دو حکومت ایران و روم مشکلاتی پیش آمد؛ زیرا رومی‌ها در صدد توسعه‌ی متصرفات خود در آسیا بودند.**

«**دشمنی بین ایران و روم تا حدود ۷۰۰ سال، یعنی در سراسر دوران اشکانیان و ساسانیان، ادامه داشت. در طول این مدت دو کشور با یکدیگر بسیار جنگیدند که در این جنگ‌ها، گاه ایران و گاه رومیان پیروز می‌شدند اما در مجموع، ایرانیان با رشادت از کشور خود در برابر مهاجمان محافظت می‌کردند و برای استقلال ایران می‌کوشیدند.**

«**یکی از مشهورترین جنگ‌های ایران و روم، **جنگ حران** است که در سال ۵۳ ق. م. روی داد. در این سال، یکی از سرداران بزرگ روم به نام **کراسوس** که تا پیش از آن به فتوح زیادی دست یافته بود، با سپاهی عظیم به سوی ایران رفت و قصد داشت ماجرای اسکندر را تکرار کند اما **سورنا** فرمانده‌ی جوان ایرانی با درایت و شجاعت بسیار توانست او را شکست دهد و تعداد بسیاری از رومیان را اسیر کند. در زمان حمله‌ی کراسوس، **آزد** پادشاه اشکانی بود.**

مسأله‌ی ارمنستان

«**سرزمین ارمنستان یکی از مهم‌ترین مسائل مورد منازعه میان ایران و روم بود. چرا که ارمنستان جزئی از قلمرو حکومت اشکانی بود اما شاهان آن ایالت از استقلال داخلی برخوردار بودند. دولت روم در آن‌جا دخالت می‌کرد و سعی داشت آن سرزمین را از ایران جدا سازد اما موفق نشد.**

شرق ایران

«**علاوه بر مسأله‌ی ارمنستان، «هجوم مداوم قبایل ساکن در شرق ایران» نیز همواره ذهن دولتمردان اشکانی را به خود مشغول کرده بود. یکی از این اقوام، **کوشان‌ها** بودند که دولتی نیز تشکیل داده و چون به «آیین بودا» گرویده بودند، موجب گسترش این آیین در مرزهای شرقی قلمرو اشکانی شدند.**

اشکانیان

درس

۸

مقدمه

«**دوره‌ی حکومت اشکانی در مقایسه با دوره‌های قبل و بعد از خود (هخامنشیان و ساسانیان) طولانی‌تر بوده است. با این حال، آگاهی پژوهشگران از ایران عصر اشکانی کم‌تر از دیگر دوره‌هاست؛ برای مثال، مورخان دوره‌ی اسلامی در کتاب‌های خود، درباره‌ی آنان بسیار اندک نوشته‌اند؛ حتی برخی از آنان به صراحت اعلام می‌دارند که چیز زیادی از اشکانیان نمی‌دانند. علت این امر را **دشمنی ساسانیان با آنان و کوشش برای محو آثارشان، عدم وجود حکومت مرکزی مقتدر در دوره‌ی اشکانی و در نتیجه، بی‌توجهی به ثبت اخبار در سال‌نامه‌ها و ...** دانسته‌اند. در یکی دو قرن اخیر، کاوش‌های باستان‌شناسی، مطالعه‌ی کتیبه‌های اشکانی، پژوهش‌های سکه‌شناسان و مانند آن به مورخان کمک کرد تا بتوانند شناخت بیشتری از این سلسله به دست آورند.**

سلوکیان

«**پس از مرگ اسکندر، فرماندهان سپاه او بر سر قدرت به جنگ با یکدیگر پرداختند. بنابراین تا مدت‌ها قلمرو بسیار وسیعی که او به کمک سپاهیانش فتح کرده بود، صحنه‌ی جنگ و کشمکش میان فرماندهان سپاه شد. عاقبت **سلوکوس** در «بابل» مستقر شد (۳۱۲ ق. م.) و مصر و سایر سرزمین‌ها نصیب دیگر فرماندهان مقدونی گشت. سلوکوس چندی بعد شهر «سلوکیه» را بنیان نهاد و آن را به پایتختی خود برگزید. بدین ترتیب سلسله‌ای از پادشاهان مقدونی در ایران پدید آمد که به **سلوکیان** مشهور شد. سلطه‌ی آنان «کمتر از یک قرن» بود؛ زیرا علاوه بر کشمکش‌های داخلی دربار سلوکی، بیگانه بودن آن‌ها در میان ایرانیان و بروز شورش‌های مکرر در شرق و غرب کشور آرامش را از ایشان می‌گرفت. سرانجام درحالی‌که «پارت‌ها» از مشرق به تدریج پیش رفتند و سلوکیان را از ایران بیرون راندند، «رومیان» نیز که از غرب سر برآورده بودند و روز به روز بر قدرت خود می‌افزودند، به عمر این سلسله خاتمه دادند.**

تأسیس حکومت اشکانی

«**پارت‌ها گروهی از آریایی‌ها بودند که پس از مهاجرت در شمال شرقی ایران ساکن شدند. پارت‌ها مردمانی چادرنشین بودند و زندگی سخت صحرائشینی، آنان را چابک، شجاع و پرتحرک بار آورده بود. آنان شجاع‌ترین و قوی‌ترین افراد قبيله را پهلوان می‌نامیدند. حدود هفتاد سال پس از تأسیس حکومت سلوکی، یکی از پهلوانان به نام اشک بر ضد سلوکیان قیام کرد (۲۴۸ ق. م.) سپاهی که دولت سلوکی برای سرکوبی اشک فرستاد، از جنگاوران پارتی شکست خورد. مورخان، زمان این پیروزی را سال تأسیس حکومت اشکانی می‌دانند. از آن پس، پارت‌ها بر متصرفات خود افزودند و به تدریج به سوی غرب پیشروی کردند.**

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

- ۲۹۶ کدام پادشاه اشکانی در تثبیت قدرت این سلسله بعد از بیرون راندن سلوکیان نقش عمده‌ای داشت؟
 (۱) ارد (۲) تیرداد (۳) مهرداد (۴) فرهاد چهارم
- ۲۹۷ جنگ معروف «حزان» بین سپاهیان ایران به فرماندهی «سورنا» سردار پادشاه و «کراسوس» سردار اتفاق افتاد. | سراسری ۸۵
 (۱) ارد - رومی (۲) تیرداد - اسپارتی (۳) مهرداد - آتنی (۴) فرهاد چهارم - مقدونی
- ۲۹۸ سکه‌ای که در تصویر می‌بینید، مربوط به دوره‌ی و در شکل ضرب، متأثر از هنر است. | آزمایشی سنجش ۹۲
 (۱) شاپور دوم ساسانی - سلوکی
 (۲) مهرداد اول اشکانی - هخامنشی
 (۳) شاپور دوم ساسانی - هخامنشی
 (۴) مهرداد اول اشکانی - سلوکی
- ۲۹۹ کدام دولت قدرتمند اروپایی با پیشروی در آسیای صغیر، دولت سلوکی حاکم در این ناحیه را از میان برد؟ | آزمایشی سنجش ۹۳
 (۱) اسپانیا (۲) روم (۳) روسیه (۴) یونان
- ۳۰۰ در دوره‌ی حکومت کدام پادشاه اشکانی، کراسوس رومی با سپاه فراوانی به ایران حمله کرد؟
 (۱) اردوان پنجم (۲) مهرداد اول (۳) ارد (۴) اشک اول
- ۳۰۱ کدام آیین مذهبی به وسیله‌ی اقوام کوشانی در مرزهای شرقی ایران در دوره‌ی اشکانیان گسترش یافت؟ | آزمایشی سنجش ۹۱ و ۹۰ و ۸۵
 (۱) بودایی (۲) مانوی (۳) مزدکی (۴) مسیحیت
- ۳۰۲ کوشان‌ها پس از تشکیل دولت به چه آیینی گرویدند؟ | آزمایشی سنجش ۹۰ و ۸۵
 (۱) یهودی (۲) مانوی (۳) بودایی (۴) زردشتی
- ۳۰۳ مشهورترین سرداران رومی و ایرانی به ترتیب در جنگ حزان چه کسانی بودند؟
 (۱) کراسوس - ارد (۲) کراسوس - سورنا (۳) سلوکوس - سورنا (۴) سلوکوس - ارد
- ۳۰۴ جنگ حزان بین کدام دو دولت در گرفت و سرانجام آن چه شد؟
 (۱) سلوکی‌ها و اشکانیان - پیروزی سلوکی‌ها (۲) روم و ایران - شکست روم
 (۳) روم و ایران - شکست اشکانیان (۴) سلوکی‌ها و اشکانیان - پیروزی اشکانیان
- ۳۰۵ مورخان مسلمان، به این دلیل حکومت اشکانیان را «ملوک الطوائف» نامیده‌اند که
 (۱) حکومت اشکانیان حکومتی بود که تمام پادشاهان مناطق مختلف، تابع آن بودند.
 (۲) حکومت اشکانی برای ملت‌های تابعه قوانین و مقررات خاصی را در نظر گرفته بود.
 (۳) در طول حکومت آن‌ها پادشاهان ارمنستان، آذربایجان و پارس از استقلال داخلی برخوردار بودند.
 (۴) حکومت اشکانیان از مجموعه پادشاهان مستقل تشکیل شده بود که هنگام جنگ بی‌طرف می‌ماندند.
- ۳۰۶ مورخان دوره‌ی اسلامی در کتاب‌های خود درباره‌ی اشکانیان بسیار اندک نوشته‌اند و حتی برخی از آنان به صراحت اعلام می‌دارند که چیز زیادی از اشکانیان نمی‌دانند. کدام‌یک از موارد زیر از جمله دلایل این امر نمی‌باشد؟
 (۱) بی‌توجهی به ثبت اخبار در سال‌نامه‌ها در دوره‌ی اشکانی (۲) حمله‌ی اسکندر به ایران و از بین رفتن مظاهر تمدن اشکانی
 (۳) دشمنی ساسانیان با اشکانیان و کوشش برای محو آثارشان (۴) عدم وجود حکومت مرکزی مقتدر در دوره‌ی اشکانی
- ۳۰۷ چه کسی قلمرو اشکانیان را در شرق و غرب وسعت داد؟
 (۱) تیرداد (۲) فرهاد (۳) اشک (۴) مهرداد
- ۳۰۸ چه عاملی در دوره‌ی اشکانیان سبب همسایگی ایران و روم شد و یکی از مهم‌ترین مسائل مورد مناقشه میان دو دولت در این دوره کدام بود؟
 (۱) حرکت پارت‌ها به سمت شرق و پیشروی آن‌ها در آسیای صغیر - سرزمین ارمنستان
 (۲) نابودی بقایای دولت سلوکی در آسیای صغیر توسط رومی‌ها - سرزمین ارمنستان
 (۳) حرکت پارت‌ها به سمت شرق و پیشروی آن‌ها در آسیای صغیر - هجوم کوشان‌ها
 (۴) نابودی بقایای دولت سلوکی در آسیای صغیر توسط رومی‌ها - هجوم کوشان‌ها
- ۳۰۹ سکه‌ای که در تصویر روبه‌رو می‌بینید، مربوط به زمان است. او
 (۱) تیرداد - در تثبیت حکومت اشکانی نقش زیادی داشت. (۲) تیرداد - قلمرو اشکانیان را در شرق و غرب وسعت داد.
 (۳) مهرداد اول - در تثبیت حکومت اشکانی نقش زیادی داشت. (۴) مهرداد اول - قلمرو اشکانیان را در شرق و غرب وسعت داد.

برای افزایش پیروان مسیحیت و آیین بودا فراهم شد. موبدان زردشتی از این سیاست دینی اشکانیان ناراضی بودند. آنان عقیده داشتند که حکومت اشکانی باید از دین زردشتی حمایت کند. یکی از علل سقوط اشکانیان ناراضی‌های همین گروه از حکومت اشکانیان بود.

تصویری از معبد آناهیتا در کنگاور

خط و زبان

در عصر اشکانی، هر یک از اقوام و ملیت‌های مختلف ساکن در ایران به زبان ویژه‌ی خود سخن می‌گفتند؛ مانند پارت‌ها، یونانی‌ها، یهودی‌ها و ...

از دوره‌ی اشکانی هم سنگ نوشته و هم پوست نوشته‌ها و نیز نوشته‌هایی بر روی ظروف سفالین باقی مانده که نشان‌دهنده‌ی خط رایج در آن زمان است. این نوشته‌ها هم به **خط یونانی** و هم به **خط پهلوی اشکانی** است. منشأ خط پهلوی اشکانی، **خط آرامی** بود که توسط «دبیران» نگاشته می‌شد. ظروف سفالی که به ویژه در **نسا** در نزدیکی عشق‌آباد کنونی، یافت شده، کمک ارزشمندی به شناخت تاریخ و فرهنگ عصر اشکانی کرده است.

معماری و شهرسازی

در زمان اشکانیان، علاوه بر شهرهای کهنی همچون بابل، ری، همدان، مرو و بلخ، شهرهای دیگری مانند کنگاور و تیسفون نیز بازسازی یا ساخته شد. در کوه خواجه در سیستان نیز بقایای یک شهر اشکانی کشف شده است.

شهرهای عصر **سلوکی** به شیوه‌ی **شطرنجی** ساخته می‌شد؛ یعنی مربع بود و خیابان‌های آن، یک‌دیگر را قطع می‌کردند. در دوره‌ی **اشکانی** ساخت **شهرهای دایره‌وار** رواج یافت؛ یعنی شهرهایی که به شکل دایره بود و گرداگرد آن‌ها را دیواری از خشت فراگرفته بود.

شهرهای زمان اشکانیان عموماً شامل این قسمت‌ها بود:

- ۱- محل سکونت حاکم؛ در وسط شهر و به شکل یک قلعه
 - ۲- خانه‌های بزرگان و اشراف
 - ۳- خانه‌های سایر طبقات مردم چون کشاورزان، پیشه‌وران و صنعتگران
- هر شهر دارای معابد و بازار و یا بازارهایی نیز بود. شهر معروف **هاترا (الحضر)** که در عراق امروزی قرار دارد، چون شهر مرزی میان ایران و روم بود، اهمیت زیادی داشت. این شهر دارای استحکامات و برج‌های دفاعی زیادی بود.

هنر عصر اشکانی

هنر عصر اشکانی، به خصوص در آغاز پیدایش و شکل‌گیری آن، تحت تأثیر «هنر تمدن‌های مشرق‌زمین پیشین و یونان» قرار داشت.

فرهنگ و تمدن عصر اشکانیان

در حکومت اشکانیان، قدرت و نفوذ پادشاه همچون قدرت و نفوذ پادشاهان هخامنشی نبود. حاکمان محلی از استقلال داخلی برخوردار بودند و شاه در تعیین آن‌ها نقش زیادی نداشت. در این دوره، **مجلس مهستان** در تصمیم‌گیری‌های مهم کشور مثل تعیین جانشین برای پادشاه یا تصمیم‌گیری برای جنگ نقش زیادی داشت. اعضای این مجلس را رهبران مذهبی، شاهزادگان، حاکمان مناطق و فرماندهان سپاه تشکیل می‌دادند. آنان املاک وسیعی داشتند و افراد زیادی را در زیر دستشان به خدمت گرفته بودند تا روی زمین‌هایشان کار کنند یا خدمات دیگری انجام دهند.

در اوایل دوره‌ی اشکانیان، نفوذ فرهنگ «یونانی» در میان اشراف هنوز از میان نرفته بود. به طوری که آثار آن در شیوه‌ی زندگی، تفریحات و سرگرمی‌ها و شیوه‌ی نگارش آنان دیده می‌شد. با گذشت زمان، کشمکش و رقابت بزرگان کشور بیشتر شد، به طوری که هیچ یک از آن‌ها برتری دیگری را نمی‌پذیرفت. ادامه‌ی این وضع موجب بروز آشفتگی و هرج و مرج و در نهایت، سقوط اشکانیان شد.

مجسمه‌ی یک مرد پارتی. این مجسمه از مهم‌ترین آثار به جا مانده از دوره‌ی اشکانی است.

دین و اخلاق

در اوایل دوره‌ی اشکانی، **مهرپرستی (میترائیسم)** در ایران رواج بسیار داشت. در این زمان، مهرپرستی مانند گذشته آیین ساده‌ای نداشت که تنها شامل پرستش خورشید و قربانی کردن حیوانات باشد بلکه دارای پیچیدگی بسیار شده بود؛ به طوری که برای تربیت پیروان خود، مراحلی قائل شده بود و به آنان آموزش اخلاق و آداب پهلوانی می‌داد. در این دوره **مغ‌ها** که از بزرگان کشور به حساب می‌آمدند، عهده‌دار اداره‌ی آتشکده‌ها و امور معابد بودند. آنان در مجلس مهستان نیز حضور می‌یافتند.

از جمله معابدی که در این دوره بسیار مورد توجه قرار گرفت، **معبد آناهیتا** بود. آناهیتا **خدای آب‌ها** بود و به اعتقاد مردم، شکل یک زن بود. در اوایل دوره‌ی اشکانی، «دین یهود» در غرب ایران پیروانی داشت. با ظهور مسیحیت، این دین در بخش‌هایی از ایران به ویژه ارمنستان پیروانی یافت. در نواحی شرق ایران نیز آیین بودایی گسترش پیدا کرد. از آن‌جا که حکومت اشکانی در امور مذهبی مداخله‌ی زیادی نمی‌کرد، زمینه‌ی مناسبی

پژوهشگران با بررسی آثار باقی‌مانده از روم و ایران باستان دریافته‌اند که این دو بر یکدیگر تأثیر متقابل داشته‌اند. بدین ترتیب، روابط ایران و روم فقط به جنگ‌های دو کشور محدود نمی‌شد و جنبه‌های فرهنگی نیز داشت. **❏** در دوره «اشکانی» اشعار حماسی که شخصیت‌های برجسته‌ی آن زمان را می‌ستود، مورد تشویق قرار می‌گرفت.

مجسمه‌ای از سنگ آهک مربوط به دوره‌ی اشکانی (قرن دوم میلادی)

پس از مدتی، با تلفیق آن هنرها، اشکانیان هنر خاص خود را پدید آوردند. متأسفانه، بیشتر آثار هنری دوره‌ی اشکانی طی گذشت زمان از بین رفته‌اند.

❏ سکه‌ها نمونه‌های خوبی از وجود سبک‌های مختلف هنری در عصر اشکانی است؛ برای مثال، در برخی از این سکه‌ها چهره‌ی پادشاه به صورت «نیم‌رخ» است و در برخی به صورت «تمام‌رخ». پژوهشگران سکه‌های «نوع اول» را متأثر از سکه‌های سلوکی و سکه‌های «نوع دوم» را سکه‌های سبک اشکانی دانسته‌اند.

❏ از آثار هنری دوره‌ی اشکانی، سلاح‌ها، ظرف‌های شیشه‌ای، کوزه‌ها، نقش برجسته‌ها، مجسمه‌های کوچک و همچنین کارهای زیبایی بر روی عاج یافت شده است.

❏ در **کوه خواجه** در «سیستان»، آثار نقاشی‌های دیواری اشکانی پیدا شده است. به علاوه، در خرابه‌هایی چون **نسا** و **دورا** نقاشی‌هایی باقی مانده است که یادگار هنر آن عصرند.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

سراسری ۹۱

۳۱۰ بقایای شهر کدام تمدن باستانی ایران در کوه خواجه‌ی سیستان کشف شده است؟
 (۱) ماد (۲) ایلامی (۳) اشکانی (۴) ساسانی

۳۱۱ تصویر روبه‌رو تندیس از سنگ آهک مربوط به دوره‌ی کدام سلسله‌ی باستانی در ایران است؟
 (۱) اشکانی (۲) ساسانی (۳) ایلامی (۴) ماد

۳۱۲ در اوایل دوره‌ی اشکانی کدام آیین در ایران رواج داشت؟
 (۱) میترائیسم (۲) مانی (۳) زردشت (۴) مزدک

آزمایشی سنجش ۸۷

۳۱۳ در اوایل دوره‌ی اشکانی کدام دین در غرب ایران پیروانی داشت؟
 (۱) مسیح (۲) هندو (۳) میترائیسم (۴) یهود

۳۱۴ در دوره‌ی کدام سلسله‌ی ایرانی معبد معروف «آناهیتا» ساخته شد؟
 (۱) ماد (۲) اشکانی (۳) ساسانی (۴) هخامنشی

۳۱۵ نقاشی‌های بر جای مانده در کوه خواجه در سیستان متعلق به کدام سلسله‌ی باستانی در ایران است؟
 (۱) اشکانی (۲) ساسانی (۳) ماد (۴) هخامنشی

۳۱۶ «آناهیتا» خدای به اعتقاد مردم، شکل یک بود.
 (۱) آب‌ها - زن (۲) آسمان‌ها - زن (۳) آب‌ها - مرد (۴) آسمان‌ها - مرد

آزمایشی سنجش ۸۹

۳۱۷ منشأ خط پهلوی اشکانی، خط بود که توسط نگاشته می‌شد.
 (۱) دموتیک - دبیران (۲) آرامی - موبدان (۳) آرامی - دبیران (۴) دموتیک - موبدان

۳۱۸ شهرهای عصر سلوکی و دوره‌ی اشکانی، به ترتیب به چه شکلی ساخته می‌شد؟
 (۱) دایره‌وار - شطرنجی (۲) شطرنجی - شطرنجی (۳) شطرنجی - دایره‌وار (۴) دایره‌وار - دایره‌وار

۳۱۹ تصویر مجسمه‌ی روبه‌رو از مهم‌ترین آثار به جا مانده از کدام سلسله در ایران می‌باشد؟
 (۱) ایلامی (۲) هخامنشی (۳) اشکانی (۴) ساسانی

۳۲۰ پژوهشگران سکه‌های عصر اشکانی را که در آن چهره‌ی پادشاه به صورت تمام رخ است، سکه‌های و سکه‌هایی را که در آن چهره‌ی پادشاه به صورت نیم‌رخ است، متأثر از سکه‌های می‌دانند.

۳۲۱ (۱) سلوکی - سبک اشکانی (۲) سلوکی - سومری (۳) سبک اشکانی - سومری (۴) سبک اشکانی - سلوکی
 نقاشی‌های به جا مانده در خرابه‌هایی چون نسا و دورا یادگار هنر کدام عصر است؟

۳۲۲ (۱) هخامنشی (۲) مادی (۳) اشکانی (۴) ساسانی

۳۲۳ اعضای مجلس مهستان در زمان اشکانیان، متشکل از کدام یک از اعضای زیر نبودند؟
 (۱) دبیران (۲) مغ‌ها (۳) شاهزادگان (۴) حاکمان مناطق

۳۲۴ کدام فرمانروا قلمرو اشکانیان را در شرق و غرب وسعت بخشید و سیاست مذهبی شاهان در این دوره چه پیامدی به همراه داشت؟

۳۲۵ (۱) مهرداد - افزایش پیروان مسیحیت و آیین بودا (۲) مهرداد - توسعه‌ی نفوذ و قدرت موبدان زردشتی (۳) تیرداد - افزایش پیروان مسیحیت و آیین بودا (۴) تیرداد - توسعه‌ی نفوذ و قدرت موبدان زردشتی

۳۲۶ شهرهای عصر اشکانی به چه سبکی ساخته می‌شدند و مهم‌ترین شهر مرزی آن‌ها چه نام داشت؟

۳۲۷ (۱) دایره‌وار - تیسفون (۲) شطرنجی - هاترا (۳) دایره‌وار - هاترا (۴) شطرنجی - تیسفون

۳۲۸ مجسمه‌ای که در تصویر روبه‌رو دیده می‌شود، مربوط به دوره‌ی است. در این دوره
 (۱) اشکانی - هجوم مداوم کوشان‌ها که در شرق ایران ساکن بودند، همواره ذهن دولتمردان را به خود مشغول کرده بود.
 (۲) اشکانی - ساخت شهرها به شیوه‌ی شطرنجی رواج یافت.
 (۳) ساسانی - دین مسیحیت رقیب سرسخت آیین زردشت به حساب می‌آمد.
 (۴) ساسانی - تنها فرزندان بزرگان آموزش می‌دیدند و فرزندان مردم عادی از آموزش محروم بودند.

۳۲۹ در دوره‌ی اشکانیان، ساخت کدام شهرها رواج یافت و در این دوره کدام شهر مرزی میان ایران و روم اهمیت زیادی داشت؟

۳۳۰ (۱) شطرنجی - الحضر (۲) دایره‌وار - نسا (۳) شطرنجی - دورا (۴) دایره‌وار - هاترا

۳۳۱ از جمله عواملی که سبب گسترش پیروان آیین بودا در قلمرو اشکانی شد، کدام است و در این دوره، اداره‌ی آتشکده‌ها و امور معابد برعهده‌ی چه کسانی بود؟

۳۳۲ (۱) تشکیل دولت کوشان‌ها در غرب قلمرو اشکانی - مغ‌ها (۲) عدم مداخله‌ی حکومت اشکانی در امور مذهبی - مغ‌ها (۳) تشکیل دولت کوشان‌ها در غرب قلمرو اشکانی - موبدان (۴) عدم مداخله‌ی حکومت اشکانی در امور مذهبی - موبدان

۳۳۳ منشأ خط پهلوی اشکانی چه خطی بود و در دوره‌ی اشکانی ساخت چه شهرهایی رواج یافت؟

۳۳۴ (۱) آرامی - دایره‌وار (۲) یونانی - دایره‌وار (۳) یونانی - شطرنجی (۴) آرامی - شطرنجی

آزمایشی سنجش ۸۹

آزمایشی سنجش ۸۸

درس
۹

ساسانیان

مقدمه

اگرچه طلوع این حکومت در آن زمان برای ایران و ایرانیان مفید بود اما غروب آن به معنای پایان بی‌عدالتی و محو آثار کبر و نخوت ساسانیان و وابستگان آن‌ها بود. با این حال، فرهنگ و تمدن ایران باستان در این دوره تداوم یافت و به صورت‌های مختلف جلوه‌گر شد.

شاهگاه اشکانیان، بامداد ساسانیان

اگرچه اردشیر بابکان بنیان‌گذار حکومت ساسانیان است. او نزد مورخان که در قرن‌های نخستین هجری می‌زیستند، پادشاهی خوش‌نام است. جد او، ساسان، موبدی زردشتی بود که ریاست معبد آناهیتا را در پارس به عهده داشت. از این رو، خاندان ساسان در پارس از نفوذ و احترام لازم برخوردار بودند. ساسان با دختر حاکم پارس، ازدواج کرد و از آن پس موقعیت اجتماعی بهتری پیدا کرد و توانست جانشین پدر زن خود شود. چندی بعد، در زمانی که خاندان اشکانی به دلیل «اختلافات داخلی» و «جنگ‌های خارجی» ضعیف شده بودند، اردشیر (نوهی ساسان) به فکر دست‌یافتن به حکومت افتاد.

بقایای یک کاخ مربوط به دوره ساسانیان در سروستان فارس

اردشیر می‌گفت که «حکومت ملوک‌الطوایفی موجب آشفتگی اوضاع ایران شده است» و نیز «رواج ادیان و آیین‌های مختلف، دین زردشتی را تهدید می‌کند»؛ او وعده می‌داد که «اگر به قدرت برسد، دین زردشتی را رسمیت خواهد بخشید و به جای شیوهی ملوک‌الطوایفی حکومت مرکزی مقتدری ایجاد خواهد کرد و وسعت مرزهای ایران را به قبل از حمله اسکندر خواهد رساند». اردشیر تقریباً به وعده‌های خود عمل کرد. او پس از غلبه بر اردوان (آخرین پادشاه اشکانی) در چندین نبرد با حاکمان مناطق مختلف به پیروزی رسید. معابد بسیاری در شهرهای ایران برپا کرد و به جنگ رومیان رفت؛ زیرا دولت روم که خبر سقوط اشکانیان را شنیده بود، فرصت را مغتنم شمرده و در امور ارمنستان دخالت می‌کرد. او قصد داشت در آن‌جا حکومتی دست‌نشانده ایجاد کند. سرنوشت جنگ ایران و روم در زمان جانشین اردشیر، شاپور اول، روشن شد.

فرمانروایی دو شاپور

اگرچه اردشیر، پیش از این که بمیرد، پسرش، شاپور، را به جانشینی خود انتخاب کرد. شاپور پادشاهی شجاع بود. او در مدت فرمانروایی‌اش (۲۷۱ - ۲۴۱ میلادی) لشکرکشی‌های زیادی کرد. وی به ارمنستان رفت و حاکمی برای آن منصوب کرد. کوشان‌ها را در شرق ایران شکست داد. به ویژه، در جنگ‌هایی که با رومیان داشت، به پیروزی رسید. مشهورترین نبرد او با رومیان، در زمان والرین امپراتور روم رخ داد که در آن، رومیان شکست خوردند و امپراتورشان اسیر ایرانیان شد. به دستور شاپور، خاطره‌ی این پیروزی را در چند نقش برجسته جاودانه ساختند.

شاپور اول ساسانی پس از پیروزی بر رومیان و به اسارت درآوردن والرین، امپراتور روم، دستور داد صحنه‌ی تسلیم شدن امپراتور روم را بر روی دیواره‌ی سنگی در فارس حک کنند.

در فاصله‌ی مرگ شاپور و پادشاهی شاپور دوم، چند تن دیگر به حکومت رسیدند ولی هیچ یک توانایی این دو را نداشتند. در این مدت، درباریان به دلیل ضعف پادشاهان در امور کشور دخالت می‌کردند و با یکدیگر به کشمکش می‌پرداختند. در این زمان، رومیان به پیروزی‌هایی دست یافتند و توانستند قسمت‌هایی از خاک ایران را تصرف کنند. غرب و شرق کشور نیز عرصه‌ی تاخت و تاز بیگانگان شد.

شاپور دوم (۳۷۹ - ۳۱۰ میلادی) سومین پادشاه قدرتمند ساسانی بود که توانست به اوضاع کشور سر و سامان بدهد. اعرابی را که موجب ناامنی در جنوب کشور بودند، به شدت تنبیه کرد؛ ترکان ساکن شمال شرق را شکست داد و در نبردی بزرگ بر رومیان پیروز شد. از دیگر اقدامات شاپور دوم، سخت‌گیری نسبت به عیسویان ایران است. در این زمان، دین مسیحی در روم رسمی شده بود. در نتیجه، مسیحیان ایران مورد سوء ظن شاپور قرار گرفتند. او آن‌ها را به چشم طرفداران روم نگاه می‌کرد؛ زیرا در جنگ با امپراتوری روم به شاه کمک نمی‌کردند. در نتیجه، به اقداماتی چون گرفتن مالیات‌های سنگین، جلوگیری از تبلیغ مسیحیت و حتی آزار و اذیت آن‌ها دست زد. در این راه، «موبدان زردشتی» محرک و مشوق شاپور بودند. مشکل مسیحیان با دولت ساسانیان سال‌ها ادامه داشت تا عاقبت در اواخر قرن پنجم میلادی، مسیحیان ایران اعلام کردند که در امور دینی خود مستقل هستند و از مسیحیان روم پیروی نمی‌کنند. در نتیجه، از فشار به آن‌ها کاسته شد و مسیحیان آزادی نسبی به دست آوردند.

عصر انوشیروان

۲- تقسیمات کشوری را تغییر داد ۳- روش جدیدی برای گرفتن مالیات برقرار نمود.

روابط ایران و روم در دوره‌ی سلطنت **انوشیروان**، بسیار متغیر بود. این روابط گاه دوستانه بود و بین دو کشور، تبادل سفیر در جریان بود و گاه درگیری‌های مرزی درمی‌گرفت. سرانجام دو کشور قرارداد صلحی امضا کردند که سال‌ها دوام داشت.

مسأله‌ی هپتال‌ها

فرمانروای هپتال در جنگ‌های خسرو با رومیان، جانب رومی‌ها را گرفت و علیه ایران جنگید؛ زیرا آنان از «تسلط ایران بر جاده‌ی ابریشم» ناراضی بودند و خواهان روابط بازرگانی بدون واسطه‌ی ایران بودند. **انوشیروان** در یک لشکرکشی موفقیت‌آمیز، شکست سختی بر هپتال‌ها وارد کرد و برای همیشه به حکومت آنان خاتمه داد.

میان‌برده‌ی خسرو پرویز

پس از خسرو اول، حکومت مرکزی دوباره دچار ضعف شد. شورش یکی از فرماندهان نظامی به نام **بهرام چوبین** علیه **هرمز**، جانشین خسرو، از جمله عوامل آشوب و ناامنی بود. در این میان **خسرو پرویز**، پسر هرمز، که به روم گریخته بود، به کمک امپراتور روم توانست به ایران بازگردد و تاج و تختی را که از آن خود می‌دانست، تصرف کند. او با کشتار مخالفان، کوشید پایه‌های قدرتش را محکم کند.

خسرو پرویز آخرین پادشاه مشهور ایران باستان (۶۲۷ - ۵۹۰ میلادی) است. او در بازگشت از روم با یکی از دختران امپراتور به نام «مریم» ازدواج کرده بود. یکی دیگر از زنانش به نام «شیرین» نیز مسیحی بود. نتیجه‌ی انس با این دو، نفوذ مسیحیان در دربار و آزادی بیش از حد آنان بود؛ عاملی که ناخرسندی موبدان و سایر درباریان را در پی داشت و از عوامل برکناری و قتل خسرو پرویز در چند سال بعد شد. **خسرو پرویز** پادشاهی خوش‌گذران بود؛ به طوری که صدها رامشگر و آوازخوان در دربار او وجود داشتند. او در عین حال مردی متکبر و خودپسند بود و همین نکته موجب رنجش و نفرت اطرافیان از وی شد؛ برای نمونه می‌توان به برخورد او با فرستادگان پیامبر اسلام اشاره کرد که موجب بدنامی این شاه در تاریخ شد.

مدتی از فرمانروایی خسرو پرویز نگذشته بود که **موریس**، امپراتور روم و خانواده‌اش در توطئه‌ای به قتل رسیدند. در نتیجه، خسرو به بهانه‌ی «انتقام خون پدر زنش» به صلح ایران و روم پایان داد و به روم لشکر کشید. در این لشکرکشی، ابتدا پیروزی‌های زیادی نصیب خسرو پرویز شد اما همان‌گونه که قرآن (در سوره‌ی روم) پیش‌بینی کرده بود، شکست خورد و از مقابل سپاه روم گریخت. در بازگشت نیز از بدرفتاری با اطرافیان دست نکشید. سرانجام، علیه او شورش کردند، روانه‌ی زندانش نمودند و پسرش، **شیرویه**، را به جانشینی او انتخاب کردند. از آن پس، حکومت ساسانی بیش از پیش به سرانحالی سقوط افتاد و به قول یکی از مورخان، به بحرانی دچار شد که نجات از آن جز با حمله‌ی مسلمانان میسر نگشت.

در فاصله‌ی مرگ شاپور دوم تا ظهور انوشیروان، چند تن دیگر به حکومت رسیدند که دو تن از آنان از بقیه مشهورترند: **بهرام گور** و **قباد**. «بهرام گور» به جنگ **هپتال‌ها** رفت و پس از مدت‌ها توانست آنان را سرکوب کند. هپتال‌ها اقوامی بیابانگرد در شمال شرق ایران بودند که با حملات مکرر خود به شمال خراسان موجب ناامنی و زحمت مردم آن نواحی می‌شدند.

«قباد» وارث مشکلات بسیاری بود. البته برای حل آن‌ها تلاش کرد اما توفیق زیادی نیافت. هم‌زمان با روی کار آمدن قباد، جنگ‌های مکرر در شرق و غرب ایران ساسانیان را سردرگم کرده بود. به علاوه کشمکش با بزرگان که مدام در امور کشور دخالت می‌کردند و برای کسب قدرت با یکدیگر به رقابت می‌پرداختند، شاهان ساسانی را دچار زحمت می‌کرد. از طرفی، مالیات‌های سنگین و ستم بر مردم، پریشانی اوضاع را بدتر می‌ساخت. وقوع خشکسالی نیز بر مشکلات افزود و قباد را در وضعیت سختی قرار داد. در چنین شرایطی **مزدک** ظهور کرد. او خود از اشراف بود اما اندیشه‌های تازه‌ای درباره‌ی شیوه‌ی اداره‌ی کشور مطرح کرد؛ از جمله، خواهان **توزیع آذوقه در میان مردم قحطی‌زده و کاهش قدرت بزرگان (فرماندهان نظامی، زمینداران و ...)** بود.

طاق کسری یا ایوان مداین مشهورترین اثر به جا مانده از عصر ساسانی است که در کشور عراق امروزی قرار دارد. این بنا در فرهنگ و ادبیات ایرانیان به عنوان مظهر ناپایداری اوضاع جهان شناخته شده است.

قباد، مزدک را وسیله‌ای برای کاهش قدرت بزرگان دید؛ بنابراین، او را به خود نزدیک کرد اما گروهی از بزرگان که وجود مزدک را به زیان خود می‌دیدند، با طرح این شعار که مزدک از اصول دین زردشتی منحرف شده است، علیه او و قباد دست به کار شدند. آنان قباد را برکنار ساختند و مزدک را زندانی کردند. مدتی بعد، قباد به کمک «پادشاه هپتال‌ها» دوباره به قدرت رسید و این بار برای حفظ قدرت از حمایت مزدک و طرفدارانش دست کشید. در نتیجه، مزدک و بسیاری از آنان به دست بزرگان خاندان ساسانی به قتل رسیدند. در این کار، «انوشیروان» نیز با بزرگان همراه بود.

خسرو انوشیروان در شرایطی به قدرت رسید که حکومت ساسانی با بحرانی جدی روبه‌رو بود. او برای سر و سامان دادن به اوضاع کشور اصلاحاتی انجام داد؛ از جمله: ۱- **ارتش را از نو سازماندهی کرد**

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

- ۳۲۹ مسیحیان در زمان کدام پادشاه ساسانی در دربار نفوذ یافتند؟
 (۱) هرمز چهارم (۲) شاپور اول (۳) خسرو پرویز (۴) بهرام پنجم
- ۳۳۰ کدام پادشاه ساسانی با شکست دادن هپتال‌ها به حکومت آنان در شرق مرزهای ایران خاتمه داد و مزدک در دوره‌ی سلطنت چه کسی ظهور کرد؟
 | سراسری ۸۵ - آزمایشی سنجش ۸۹ |
 (۱) بهرام گور - قباد (۲) انوشیروان - قباد (۳) انوشیروان - خسرو پرویز (۴) بهرام گور - خسرو پرویز
- ۳۳۱ کدام ناحیه‌ی ایران در دوره‌ی ساسانی مورد تهاجم اقوام بیابانگرد هپتال‌ها قرار گرفت؟
 (۱) سیستان (۲) خراسان (۳) تیسفون (۴) ارمنستان
- ۳۳۲ آخرین پادشاه معروف دوره‌ی ایران باستان چه کسی بود؟
 (۱) انوشیروان (۲) خسرو پرویز (۳) شاپور اول (۴) یزدگرد سوم
 | آزمایشی سنجش ۹۳ و ۸۸ |
- ۳۳۳ کدام مورد از اقدامات شاپور دوم، پادشاه ساسانی، در دوران حکومت خود می‌باشد؟
 (۱) به اسارت درآوردن والرین امپراتور روم (۲) پذیرش آیین مزدک (۳) جلوگیری از تبلیغ دین مسیحیت (۴) شورش بهرام چوبین
- ۳۳۴ اردشیر بابکان چه چیزی را عامل آشفتگی اوضاع ایران می‌دانست؟
 (۱) حکومت ملوک‌الطوایفی (۲) رواج ادیان و آیین‌های مختلف (۳) کوچک شدن مرزهای ایران (۴) غلبه‌ی رومیان بر ارمنستان
- ۳۳۵ بنیان‌گذار حکومت ساسانیان چه کسی بود؟
 (۱) اردوان (۲) شاپور (۳) اردشیر بابکان (۴) قباد
- ۳۳۶ جد اردشیر بابکان چه نام داشت و ریاست کدام معبد را در پارس به عهده داشت؟
 (۱) ساسان - آناهیتا (۲) ساسان - آذرفرنبغ (۳) اردوان - آذرفرنبغ (۴) اردوان - آناهیتا
- ۳۳۷ کدام‌یک از موارد زیر، جزء وعده‌های اردشیر بابکان، در صورت به قدرت رسیدنش به مردم نبود؟
 (۱) ایجاد حکومت مرکزی مقتدر به جای شیوه‌ی ملوک‌الطوایفی (۲) از بین بردن نظام طبقاتی در ایران (۳) رسمیت بخشیدن به دین زردشتی (۴) رساندن مرزهای ایران به قبل از حمله‌ی اسکندر
- ۳۳۸ سرنوشت جنگ ایران و روم در زمان چه کسی روشن شد؟
 (۱) شاپور دوم (۲) شاپور اول (۳) قباد (۴) اردشیر
- ۳۳۹ کدام اقوام در شرق ایران در جنگ، از شاپور، جانشین اردشیر، شکست خوردند؟
 (۱) کوشان‌ها (۲) صابئین (۳) مزدکیان (۴) هپتال‌ها
 | آزمایشی سنجش ۹۲ |
- ۳۴۰ مشهورترین نبرد شاپور اول با رومیان در زمان کدام امپراتور روم رخ داد و نتیجه‌ی جنگ چه بود؟
 (۱) کنستانتین - شکست ایرانیان (۲) والرین - شکست ایرانیان (۳) والرین - شکست رومیان (۴) کنستانتین - شکست رومیان
- ۳۴۱ کدام‌یک از موارد زیر از اقدامات «شاپور دوم» نمی‌باشد؟
 (۱) سخت‌گیری نسبت به عیسویان و آزار و اذیت آنان (۲) شکست ترکان ساکن شمال شرق و رومی‌ها (۳) تنبیه اعراب در جنوب کشور به علت ایجاد ناامنی (۴) جلوگیری از تبلیغ آیین زردشتی توسط موبدان
 | آزمایشی سنجش ۹۳ و ۸۸ |
- ۳۴۲ جانشین خسرو انوشیروان که بود و چه کسی علیه او شورش کرد؟
 (۱) هرمز - بهرام گور (۲) شیرویه - بهرام گور (۳) شیرویه - بهرام چوبین (۴) هرمز - بهرام چوبین
- ۳۴۳ بهانه‌ی خسرو پرویز برای لشکرکشی به روم و پایان دادن به صلح ایران و روم چه بود؟
 (۱) تحریکات روم در ارمنستان (۲) گسترش مرزهای ایران (۳) حراست از جاده‌ی ابریشم (۴) انتقام خون پدر زنش
 | آزمایشی سنجش ۹۳ و ۸۸ |
- ۳۴۴ در زمان کدام فرمانروای ساسانی قرارداد صلح میان ایران و روم به امضاء رسید و این قرارداد چگونه پایان یافت؟
 (۱) قباد - حمایت رومی‌ها از هپتال‌ها در نبرد آن‌ها علیه ایران (۲) قباد - با لشکرکشی خسرو پرویز به روم به بهانه‌ی خونخواهی موریس امپراتور روم (۳) انوشیروان - حمایت رومی‌ها از هپتال‌ها در نبرد آن‌ها علیه ایران (۴) انوشیروان - با لشکرکشی خسرو پرویز به روم به بهانه‌ی خونخواهی موریس امپراتور روم

۲۴۵ پس از انوشیروان ساسانی چه کسی به قدرت دست یافت و مهم‌ترین عامل ناامنی و آشوب در زمان او چه بود؟

- ۱) خسرو پرویز - حمله‌ی رومیان به مرزهای غربی قلمرو ساسانی (۲) هرمز - شورش بهرام چوبین
- ۳) خسرو پرویز - شورش بهرام چوبین (۴) هرمز - حمله‌ی رومیان به مرزهای غربی قلمرو ساسانی

۲۴۶ از ویژگی‌های دوره‌ی حکومتی آخرین پادشاه مشهور ایران باستان کدام است و پس از او چه کسی به سلطنت دست یافت؟

- ۱) سامان گرفتن اوضاع کشور و ایجاد ارتش نو - شیرویه (۲) ظهور مزدک و کاهش قدرت بزرگان - هرمز
- ۳) نفوذ مسیحیان در دربار و آزادی بیش از حد آنان - شیرویه (۴) جنگ‌های مداوم و طولانی با امپراتوری روم - هرمز

آزمایشی سنجش ۹۳

۲۴۷ سومین پادشاه قدرتمند ساسانی که بود و کدام مورد از اقدامات وی می‌باشد؟

- ۱) انوشیروان - شکست ترکان ساکن شمال شرق (۲) شاپور دوم - پیروزی بر رومیان
- ۳) انوشیروان - تنبیه اعراب در جنوب کشور (۴) شاپور دوم - شکست کوشان‌ها در شرق ایران

آزمایشی سنجش ۹۳ و ۹۲

۲۴۸ تصویر روبه‌رو، مربوط به کدام پادشاه ساسانی است و از جمله اقدامات او کدام است؟

- ۱) شاپور اول - اعطای آزادی عمل به مانی برای تبلیغ آیین خود
- ۲) شاپور اول - تنبیه اعراب ساکن در جنوب کشور
- ۳) شاپور دوم - سخت‌گیری نسبت به عیسویان ایران
- ۴) شاپور دوم - لشکرکشی به ارمنستان و انتصاب حاکم برای آن‌جا

۲۴۹ کدام‌یک از موارد زیر، از اقدامات شاپور دوم ساسانی در دوران حکومتش نبود و کدام پادشاه ساسانی شکست سختی بر هپتال‌ها وارد کرد و

آزمایشی سنجش ۹۳ و ۸۸

برای همیشه به حکومت آنان خاتمه داد؟

- ۱) اعرابی را که موجب ناامنی در غرب کشور بودند، به شدت تنبیه کرد - انوشیروان
- ۲) ترکان ساکن شمال شرق را شکست داد - بهرام گور
- ۳) در نبردی بزرگ بر رومیان پیروز شد - انوشیروان
- ۴) نسبت به عیسویان ایران سخت‌گیری می‌کرد - بهرام گور

«جامعه‌ی عصر ساسانی، جامعه‌ای «طبقاتی» بود. در یک طرف،

«بزرگان» قرار داشتند که شامل **خاندان شاهی، خاندان‌های قدیمی (واسپوهران)، حاکمان ولایات و مقامات دولتی و نظامی** می‌شدند و در طرف دیگر، «توده‌ی مردم» بودند؛ یعنی **کشاورزان، صنعتگران و پیشه‌وران**. ارتقاء از طبقه‌ی دوم به طبقه‌ی نخست «غیرممکن» بود. عصر **ساسانی**، به ویژه عصر **انوشیروان**، دوران شکوفایی فرهنگ و تمدن ایران باستان است. گرچه این فرهنگ و تمدن تا حد زیادی درباری بود و با دستگاه حاکم ارتباط بسیاری داشت، با این حال، بقایای آن نشانگر ذوق و استعداد دانشمندان، هنرمندان و ادیبان ایرانی است؛ به طوری که حتی با ظهور اسلام، میراث تمدن ساسانیان تداوم یافت و به حیات خود ادامه داد؛ مانند طاق و ایوان در معماری ساسانی که در مساجد اسلامی جلوه‌گر شد یا آثاری چون کلیله و دمنه، ویس و رامین و مضامین ادبی که در دوران اسلامی نیز به حیات خود ادامه داد.

«اصل «کلیله و دمنه» از «هند» بود که توسط «برزویه‌ی طبیب»، در دوره‌ی «انوشیروان» به ایران آورده شد و به زبان «پهلوی» ترجمه گردید.

«اگرچه شاهان ساسانی در شیوه‌ی حکومت، روشی جز استبداد نمی‌شناختند، خون انسان‌های پیرامونشان از نظر آنان ارزشی نداشت و به راحتی دستور قتل و حبس خطاکاران را صادر می‌کردند اما برخی از آنان مانند **شاپور و انوشیروان** به دانش و گسترش آن علاقه داشتند.

فرهنگ و تمدن ایران عصر ساسانی

اوضاع اجتماعی

«آنچه تاکنون خواندید، حدود ۴۰۰ سال تاریخ سیاسی ساسانیان بود. بیشتر این سال‌ها در جنگ‌ها و کشمکش‌های سیاسی طی شد. اما باید توجه داشته باشید که دوران حکومت ساسانیان همه در جنگ و خونریزی نمی‌گذشت بلکه در این دوران طولانی، ایران یکی از دو قدرت بزرگ جهان بود. ایران شهرها و روستاهای آبادی داشت که جمعیت آن‌ها را کشاورزان، گله‌داران، پیشه‌وران، صنعتگران، تاجران و ... تشکیل می‌دادند. روستاییان ایرانی با آن‌که زندگی خوبی نداشتند و همواره فشار مالیات‌ها بر دوش آنان سنگینی می‌کرد و از ترقی و دستیابی به مشاغل بالای اجتماعی محروم بودند، چندان شکایتی از زندگی خود نداشتند؛ زیرا تبلیغات ساسانیان به آنان باوراندند بود که خون آن‌ها با خون اشراف‌زادگان و بزرگان متفاوت است؛ یکی زاده شده بود تا کشاورز شود و دیگری به دنیا آمده بود تا آقای او باشد. توده‌ی مردم به دین «زردشتی» اعتقاد داشتند و بر اساس آموزه‌های آن زندگی می‌کردند. تعلیم و تربیت، ازدواج، شرکت در مراسم جشن و سرور یا عزاداری و بسیاری امور دیگر آن‌ها، بر اساس تعالیم دین زردشتی و آداب کهنی که از دوران قبل بر جا مانده بود، برگزار می‌شد. آنان هنگام صلح زندگی نسبتاً آرامی داشتند و هنگام جنگ به اجبار یا به انگیزه‌های دینی و ملی به صف سپاهیان می‌پیوستند و به نبرد با دشمنان می‌پرداختند.

دین

❏ خاندان ساسانی پس از به قدرت رسیدن، برای توسعه‌ی دین «زردشتی» کوشش بسیار کردند؛ آتشگاه‌های زیادی در گوشه و کنار ایران برپا نمودند؛ زمین‌های کشاورزی را وقف آن‌ها کردند و موبدان را ارتقاء بخشیدند.

❏ «موبدان» اجرای مراسم دینی و آموزش احکام دین زردشت را به عهده داشتند و رئیس آنان را **موبدان موبد** می‌گفتند.

❏ در بیشتر روستاها و شهرها آتشکده‌ای قرار داشت اما در سراسر کشور سه آتشکده از بقیه مهم‌تر بودند: ۱- آتشکده‌ی **آذرفرنبغ** در «فارس»؛ مخصوص «موبدان» ۲- آتشکده‌ی **آذرگشنسب** در «آذربایجان»؛ مخصوص «شاهان و جنگجویان» ۳- آتشکده‌ی **آذربرزین مهر** در «خراسان»؛ مخصوص «کشاورزان».

صابئین

❏ آیین پیروان **حضرت یحیی** است که طرفداران آن بیشتر در «میان دو رود» می‌زیستند. صابئین مراسم دینی و آداب و رسوم ویژه‌ای داشتند؛ مثلاً خوردن گوشت گاو را حرام می‌دانستند و نماز صبح را پس از طلوع آفتاب می‌خواندند.

مانویان و مزدکیان

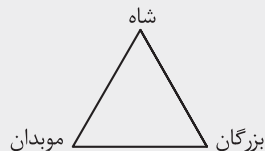
❏ «مانی» از دانشمندانی بود که در زمان **شاپور اول** ظهور کرد. او با ادیان و اندیشه‌های عصر خود آشنایی کافی داشت و اختلاف مذاهب مختلف همواره ذهنش را مشغول می‌داشت. از این رو، سعی کرد با گزینش بخش‌هایی از آموزه‌های ادیان مسیحی، زردشتی، بودایی و ... آیین جدیدی به وجود آورد. او به واسطه‌ی هنر و دانش خود به شهرت رسید و به دربار راه یافت و اندیشه‌های خود را به شاپور عرضه کرد. شخصیت مانی توجه شاپور را به خود جلب کرد. او مانی را در تبلیغ اندیشه‌های خود آزاد گذارد اما موبدان که از این کار ناخرسند بودند، علیه مانی دست به کار شدند و شاپور را واداشتند تا از حمایت او دست بکشد. سرانجام، در زمان **بهرام اول** فرمان قتل مانی را از شاه گرفتند ولی پیروان او دست از اعتقادات خود برنداشتند. آیین مانی به مرور توسط پیروانش در ایران و به ویژه در «آسیای مرکزی»، طرفداران زیادی یافت. مانی چندین کتاب نوشت که از آن میان، **ارژنگ** شهرت بیشتری دارد. او از نخستین نویسندگانی است که اهمیت تصویر در آموزش را دریافته بود. به همین دلیل، کتاب ارژنگ وی که مخصوص مردم عادی نوشته شده بود، تصاویر زیادی داشت.

❏ **مزدک** آیین تازه‌ای با خود نیاورد. او علاوه بر گرایش‌های اجتماعی و سیاسی تفسیر تازه‌ای از موضوع نور و ظلمت ارائه کرد. مزدک معتقد بود که پیروزی خیر بر شر قطعی است و وظیفه‌ی مردم، یاری رساندن به خیر است. هر چند او نیز توسط مخالفانش به قتل رسید اما اندیشه‌هایش تا چند قرن از بین نرفت و پیروانش اندیشه‌های وی را گسترش دادند.

❏ عده‌ای از ایرانیان نیز یهودی، مسیحی و بودایی بودند. از این میان، **مسیحیت** رقیب سرسخت آیین «زردشت» به حساب می‌آمد اما با انقراض حکومت ساسانی و گسترش اسلام در ایران همه‌ی آن‌ها نفوذ گسترده‌ی خود را از دست دادند.

اداره‌ی کشور

❏ «ساسانیان» خود را وارث **هخامنشیان** می‌دانستند؛ بنابراین می‌کوشیدند شیوه‌ی کشورداری آنان را احیا کنند و مورد تقلید قرار دهند. به طور کلی، تمرکز و عدم تمرکز قدرت در زمان ساسانیان را می‌توان به کمک مثلث زیر نشان داد.

❏ بزرگان شامل کسانی همچون اعضای خاندان سلطنتی، مقامات دولتی و فرماندهان سپاه بودند. اگر شاه فردی قدرتمند بود، از نفوذ بیش از حد بزرگان و موبدان کاسته می‌شد و اگر کفایت لازم را نداشت، دو ضلع دیگر این مثلث، قدرت بیشتری می‌یافتند.

❏ در دوران ساسانی، هر یک از امور مالی، اقتصادی، کشاورزی و اداری زیر نظر فردی که ریاست آن را به عهده داشت، اداره می‌شد. در رأس آنان، **وزیر اعظم** قرار داشت که نزدیک‌ترین فرد به شاه بود و می‌توانست در او نفوذ بسیار داشته باشد. هر یک از استان‌ها و شهرهای کوچک و بزرگ حاکمی داشت که امور آن را اداره می‌کرد. شیوه‌ی کشورداری «ساسانیان» بعدها مورد تقلید بنی‌عباس و حکومت‌های پس از آنان قرار گرفت.

خط، ادبیات و آموزش

❏ مشهورترین خط‌های رایج در عصر ساسانیان، **خط پهلوی اشکانی و خط پهلوی ساسانی** است. این خط‌ها از **خط آرامی** اقتباس شده بود و همه‌ی مکاتبات اداری، نوشته‌های ادبی و تاریخی و کتیبه‌های شاهان ساسانی بر سینه‌ی صخره‌ها و ... به این خط‌ها نوشته می‌شد. از بسیاری از شاهان ساسانی، کتیبه‌های متعددی باقی مانده است که چگونگی فتوح، تاج‌گذاری و ... را بیان می‌کند و ارزش ادبی و تاریخی فراوانی دارد.

❏ در زمان ساسانیان تنها «فرزندان بزرگان» آموزش می‌دیدند و فرزندان مردم عادی از آموزش محروم بودند. آن‌ها بیشتر مطالب اوستا را آموزش می‌دیدند. تیراندازی، چوگان‌بازی و شنا از دیگر کارهایی بود که جوانان به آن مشغول می‌شدند تا هنگام جنگ آمادگی لازم را داشته باشند. **جندی شاپور** از مراکز مهم آموزش و پژوهش بود و دانشمندان و پزشکان بسیاری در آن به کار و پژوهش مشغول بودند. انوشیروان عده‌ای را برای کسب علوم به هند فرستاد. او عده‌ای از فلاسفه‌ی یونان را که از تنگ‌نظری و تعصب مسیحیان روم، به ایران پناهنده شده بودند، به گرمی پذیرفت و از آنان حمایت کرد.

معماری و حجاری

❏ خرابه‌های چندین کاخ و آتشگاه در فیروزآباد، بیشاپور و ... جلوه‌گاه معماری عصر ساسانی است. معماران این دوره در اوایل، دنباله‌رو معماران عصر «اشکانی» بودند اما با گذشت زمان، در بنای کاخ‌ها و آتشگاه‌ها شیوه‌ها و سبک‌هایی در پیش گرفتند که در گذشته فراگیر نبود؛ مانند استفاده از طاق و ایوان؛ با استفاده از طاق، دیگر به برپایی ستون نیاز چندانی نبود. معماران عصر ساسانی از گچ‌بری‌های زیبا و گاه کاشی‌کاری استفاده می‌کردند.

یک ظرف نقره‌ای مربوط به دوره‌ی ساسانی

یک سکه‌ی دوره‌ی ساسانی از جنس طلا مربوط به زمان شاپور اول

بازرگانی

در این دوره، **جاده‌ی ابریشم** جولانگاه کاروان‌های بازرگانی بود. این کاروان‌ها کالاهای ساخت چین، هند، ایران و روم را از سرزمینی به سرزمین دیگر می‌بردند. در **خلیج فارس** صید «مروارید» رواج داشت. همچنین شهرهای **میناب، سیراف و بوشهر** در بازرگانی این دوره نقش به‌سزایی داشتند. مالیاتی که از بازرگانان و کشاورزان دریافت می‌شد، ثروتی انبوه بود که صرف مخارج دولتی و زندگی پر تجمل خاندان ساسانی، بزرگان و حاکمان می‌شد. ساسانیان برای حفظ جاده‌ی ابریشم و تسلط بر آن تلاش زیادی می‌کردند.

کاخ‌هایی مانند **کاخ تیسفون (معروف به ایوان کسری) و کاخ فیروزآباد** در زمان خود شکوه و جلال زیادی داشتند و چشم همگان را خیره می‌کردند. شاهان ساسانی در این کاخ‌ها به اداره‌ی امور می‌پرداختند، دستورات لازم را صادر می‌کردند، فرستادگان حکومت‌های دیگر را به حضور می‌پذیرفتند و نیز به تفریح و خوش‌گذرانی می‌پرداختند.

برخلاف بناها و شهرهای دوره‌ی ساسانی که در گذر زمان جز خرابه‌هایی از آن‌ها باقی نمانده است، نقش برجسته‌های فرمان‌روایان ساسانی در فارس، کرمانشاه و ... باگذشت صدها سال، تا اندازه‌ای سالم مانده و مورد توجه پژوهشگران است. موضوع این نقش برجسته‌ها شامل مراسم تاج‌گذاری، جنگ و شکار شاهان ساسانی است.

هنر و صنعت

علاوه بر فعالیت‌های هنری ذکر شده در عصر ساسانی، قالی‌بافی، پارچه‌بافی، فلزکاری و شیشه‌گری نیز رونق به‌سزایی یافت. در این عصر، پارچه‌های ساخت ایران در روم مشتریان زیادی داشت. فلزکاران ماهر در خدمت شاهان و شاهزادگان بودند و برای آنان ظروف بسیار ظریف و زیبایی از طلا و نقره می‌ساختند. نمونه‌هایی از این ظروف امروزه در موزه‌های اروپا توجه پژوهشگران و علاقه‌مندان را به خود جلب می‌کند. در آن زمان، موسیقی نیز رونق داشت. موسیقی‌دانان و آوازه‌خوان‌های دربار را **هَنیاگر (خُنیاگر)** می‌گفتند. آنان برای شاهان انواع ترانه‌ها را می‌ساختند و به مناسبت‌های مختلف اجرا می‌کردند. **خسرو پرویز** بیش از سایر شاهان ساسانی به موسیقی علاقه داشت؛ به طوری که ساعات خود را به چهار قسمت تقسیم کرده بود و یک قسمت آن را به شنیدن موسیقی اختصاص داده بود.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

سراسری ۸۸

در تصویر روبه‌رو، سکه از جنس طلا مربوط به دوره‌ی کدام پادشاه ساسانی در ایران می‌باشد؟

۳۵۰

- (۱) شاپور اول
(۲) انوشیروان
(۳) بهرام گور
(۴) خسرو پرویز

کدام پادشاه ساسانی عده‌ای از فلاسفه‌ی یونان را که به علت تعصب مسیحیان روم به ایران پناهنده شدند، به گرمی پذیرفت؟

۳۵۱

سراسری خارج ۹۱

(۱) اردشیر (۲) بهرام گور (۳) شاپور دوم (۴) انوشیروان

آزمایشی سنجش ۹۱ و ۸۹

آتشکده‌ی مهم سرزمین خراسان در زمان ساسانیان چه نام داشت؟

۳۵۲

- (۱) آذربرزین مهر (۲) آذرگشنسب (۳) آذرفرنبغ (۴) ارژنگ مهر

آزمایشی سنجش ۸۸

کدام پادشاه ساسانی عده‌ای را برای کسب علم به هند فرستاد؟

۳۵۳

- (۱) خسرو پرویز (۲) اردشیر دوم (۳) انوشیروان (۴) بهرام اول

کدام پادشاه ساسانی از فلاسفه‌ی یونان که به ایران پناهنده شدند، به گرمی استقبال کرد؟

۳۵۴

- (۱) شاپور اول (۲) خسرو پرویز (۳) اردشیر (۴) انوشیروان

در دوره‌ی کدام سلسله در ایران معماران در ساختن بناها از طاق و ایوان به جای ستون استفاده کردند؟

۳۵۵

- (۱) اشکانی (۲) ساسانی (۳) مادی (۴) هخامنشی

رئیس اجرای مراسم دینی در دوره‌ی ساسانیان چه نام داشت و کدام آتشکده مربوط به آن‌ها بود؟

۳۵۶

- (۱) مغ - آذرفرنبغ (۲) موبدان موبد - آذرگشنسب (۳) مغ - آذرگشنسب (۴) موبدان موبد - آذرفرنبغ